

¹⁹ Барданова Е. В. Особенности выбора жертвы преступником / Е. В. Барданова // Практична психологія та соціальна робота : Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 05/2010. – № 5. – С. 55.

²⁰ Там само.

²¹ Чуприков А. П., Цупрык Б. М. Общая и криминальная сексология: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2002. – С. 150.

²² Джусжа О. М. Вказана праця. – С. 81–83.

Резюме

Наваліана Я. Т. Поняття та види латентних зґвалтувань.

У статті розроблено поняття та пропонується визначення латентних зґвалтувань. Розглядаються види латентних зґвалтувань залежно від типових ситуацій та особливостей поведінки злочинців. Характеризуються латентні зґвалтування з метою самоствердження в чоловічій ролі, латентні зґвалтування в середовищі молодіжних груп, латентні зґвалтування знайомих жінок, латентні зґвалтування на основі парафілії у вигляді садизму, та латентні зґвалтування, зумовлені наявністю психопатичної симптоматики.

Ключові слова: латентні зґвалтування, статевая свобода і недоторканість, незареєстровані злочини, кримінально-правова статистика.

Резюме

Наваліана Я. Т. Понятие и виды латентных изнасилований.

В статье разработано понятие и предлагается определение латентных изнасилований. Рассматриваются виды латентных изнасилований в зависимости от типичных ситуаций и особенностей поведения преступников. Характеризуются латентные изнасилования с целью самоутверждения в мужской роли, латентные изнасилования в среде молодежных групп, латентные изнасилования знакомых женщин, латентные изнасилования на основе парафилии в виде садизма, и латентные изнасилования, обусловленные наличием психопатической симптоматики.

Ключевые слова: латентные изнасилования, половая свобода и неприкосновенность, незарегистрированные преступления, уголовно-правовая статистика.

Summary

Navaliana Y. The concept and types of latent rapes.

The paper developed the concept of latent rapes and offers its definition. Discusses the types of latent rape depending on typical situations and features of the behavior of criminals. This article describes the latent rapes in order to self-affirmation in the male role, latent rapes among youth groups, latent rapes of familiar women, latent rapes on the basis of paraphilia in the form of sadism, and latent rapes, due to the presence of psychopathic symptoms.

Key words: latent rapes, sexual freedom and integrity, unregistered crimes, criminal law statistics.

УДК 343.8.

В. Б. ПОЛЯХ

В'ячеслав Борисович Полях, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

У криминології, педагогіці та науці кримінально-виконавчого права доволі сталою є думка, що саме ресоціалізація осіб, позбавлених волі, є основою для боротьби зі злочинністю, запобігання рецидиву злочинів¹. Оскільки ресоціалізація за загальним визначенням включає в себе виправлення, вона здатна знижувати ступінь суспільної небезпечності злочинця², з огляду на що головним завданням системи виконання покарань є саме ресоціалізація засуджених³. Остання теза знайшла своє відбиття й у Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схваленої Указом Президента України від 25 квітня 2008 р. № 401/2008, в якій прямо зазначено, що ресоціалізація засуджених є головною кінцевою метою функціонування кримінально-виконавчої служби.

Натомість, щоб глибше зрозуміти сутність ідеї ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, а також чітко окреслити порядок її практичного впровадження, слід спочатку розглянути деякі загальні положення, пов'язані з цим поняттям, які в подальшому становитимуть концептуальну основу дослідження. Це визначення стосується, по-перше, загальнонаукового розуміння категорії «ресоціалізація», а, по-друге, специфіки визначення такої категорії, як неповнолітні. І хоча окремі вчені вказують на недоцільність термінологічної визначеності, оскільки для практичного працівника відмінності між «ресоціаліза-

цією» та іншими суміжними категоріями завжди будуть мінімальні, якщо не нульові⁴, ми вважаємо, що неточна термінологія дезорієнтує практичних працівників. Отож, починати слід саме з тлумачення категорії «ресоціалізація».

Вагомий внесок у розвиток вчення про злочинність неповнолітніх та роботи з ними під час відбування позбавлення волі зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Ю. М. Антонян, В. С. Батиргарєєва, В. Й. Бочелюк, А. В. Блага, Б. М. Головкін, В. В. Голіна, А. П. Гусак, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, В. П. Ємельянов, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, І. І. Карпець, Н. Ф. Кузнецова, В. М. Кудрявцев, Г. М. Мінковський, М. С. Рибак, Ф. М. Решетніков, І. К. Туркевич, В. І. Шакун та ін. Однак фактично в юридичній науці відсутнє комплексне визначення поняття ресоціалізації неповнолітніх злочинців, засуджених до позбавлення волі. Формулювання вказаного поняття ми ставимо за мету даної статті; базою для цього слугуватимуть напрацювання вказаних авторів.

Чинний КВК України у ст. 6 надає визначення ресоціалізації як певної універсальної категорії, що має однакове значення для всіх засуджених до позбавлення волі: ресоціалізація – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Незважаючи на наведене законодавче формулювання, у науці ресоціалізація тлумачиться дещо інакше, при цьому спільним є лише визнання, що вона являє собою складну соціально-правову категорію, що охоплює різні сторони єдиного процесу відновлення й розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як під час відбування покарання, так і після цього⁵. Щоб підкреслити тривалість процесу ресоціалізації, окремо виділяється такий її підвид, як процес підготовки засудженого до повернення в суспільство, що ґрунтується на відновленні його позитивних зв'язків, відносин і на розвитку в цієї особи соціально корисних умінь і навичок, необхідних для повноцінного існування в суспільстві⁶.

Узагальнення наявних поглядів на ресоціалізацію дає змогу стверджувати, що її розуміють, як: 1) процес виправлення засудженого⁷ або формування в нього позитивних рис та якостей, які сприяють поважному ставленню до людини, суспільства, праці, норм моралі, звичаїв, традицій та стимулюють поведінку без порушень норм права⁸ чи реструктуризації соціальних якостей, тобто, ресоціалізацію⁹; 2) систему послідовних етапів, культурно-виховних заходів, що позитивно відображають дію і результати суб'єктивно-особистісного виховання засудженого, а також ефективність реабілітаційно-виховної роботи адміністрації установи кримінально-виконавчої системи¹⁰; 3) результат, що полягає у зміні особистості¹¹.

Подібним є й визначення ресоціалізації неповнолітніх: це комплекс дій, спрямованих на повторне засвоєння культури відносин у соціумі, формування (або відновлення) і закріплення у вихованців певних соціальних норм та ролей, стійкої просоціальної мотивації для усвідомленої відмови від норм кримінального середовища на користь загальноприйнятних здібностей; здобуття умінь та навичок, необхідних для їх успішного повернення суспільству¹²; процес повернення необхідних можливостей і здібностей неповнолітнього шляхом нейтралізації отриманих ним в результаті негативної соціалізації антигромадських цінностей і норм та подальшого засвоєння повторно або вперше позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, зразків поведінки¹³; процес повторної соціалізації неповнолітнього на основі нейтралізації отриманих ним у результаті десоціалізації асоціальних норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки та подальшого відновлення, збереження (або засвоєння вперше) та розвитку позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки з метою реінтеграції (повторної інтеграції) в суспільство після звільнення¹⁴. Єдиною відмінністю від поширених поглядів на ресоціалізацію взагалі є те, що стосовно засуджених до позбавлення волі неповнолітніх вона дотепер не сприймається як певний результат.

На практиці ресоціалізація засуджених неповнолітніх тлумачиться інакше. Зокрема, Державна пенітенціарна служба України (далі – ДПтСУ) стоїть на позиції, що основною метою ресоціалізації засуджених неповнолітніх є збереження їх здоров'я, гідності, формування у них почуття відповідальності та навичок, які сприятимуть їх поверненню у суспільство, допоможуть їм виконувати вимоги законів та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення¹⁵. Для досягнення мети ресоціалізації засуджених неповнолітніх у виховних колоніях діє комплексна система заходів, яка покликана забезпечити такі основні напрями: а) забезпечення умов життя засуджених, сумісних із людською гідністю та нормами, які прийняті у суспільстві; підтримання й розвиток у них почуття самоповаги через зведення до мінімуму негативних наслідків позбавлення волі та різниці між життям в ув'язненні і на волі; підтримання та зміцнення соціально-корисних зв'язків з рідними і громадськістю в інтересах засуджених та їх сімей; б) забезпечення підвищення освітнього рівня та отримання професійних навичок, надання можливості розвивати навички та нахили, які допоможуть їм успішно включитися у життя суспільства після звільнення¹⁶.

За своїм змістом пропоновані ДПтСУ заходи можуть забезпечити досягнення суто так званої «пенітенціарної ресоціалізації». До їх числа включено лише окремі заходи, що мають сприяти подальшій «постпенітенціарній ресоціалізації», хоча подібний підхід суперечить положенням КВК України, згідно з яким ресоціалізація визначається як певний та досягнутий результат. Саме тому, на наш погляд, більш прогресивними є підходи до ресоціалізації, висловлені іноземними фахівцями. У їх працях ресоціалізація визначається як процес формування нових та відмінних від тих, які особи мали раніше, знань і досвіду, соціальних установок, цінностей та поведінки¹⁷; засвоєння нових норм і цінностей, які виникають у випадку, коли особа приєднується до нової групи або коли життєві обставини різко змінюються¹⁸; процесу, в якому поведінка особи

не відповідає певним нормам, які є домінуючими, піддається динамічним програмам або втручанню у поведінку з метою встановлення або відновлення тих цінностей, поглядів та можливостей, які допомагають їй функціонувати згідно із згаданими нормами¹⁹. При цьому особами, що мають неадекватну соціалізацію, вважаються неграмотні, ті, кого вигнали зі старшої школи, злочинці, безробітні, які отримують соціальні виплати з безробіття, і ті, хто все життя перебуває на утриманні²⁰. Вважається, що ресоціалізація засуджених може відбуватись шляхом навчання їх тому, як відкинути свою власну відсталу ідентичність і допустити нові так звані нормативні моделі поведінки²¹. Як видається, наведений підхід є частково прийнятним при визначенні сутності категорії «ресоціалізація» стосовно неповнолітніх, оскільки переносить акцент з повторності чи відновлення на процес формування необхідних навичок.

Говорячи про процес ресоціалізації засуджених та уточнюючи використання цього терміна стосовно засуджених неповнолітніх, потрібно частково підтримати О. Л. Караман, яка помітила, що майже всі визначення містять такий ключовий та іноді єдиний термін, як «відновлення», що стосується «соціального статусу особистості, втрачених або несформованих соціальних навичок», «соціально корисних зв'язків і відносин особистості» тощо²². Подібні законодавчі та наукові формулювання викликають широку дискусію серед фахівців у галузі кримінально-виконавчого права. Не зупиняючись на критиці, якій неодноразово піддавались формулювання на кшталт «повноправний член суспільства», «самостійне загальноприйняте соціально-нормативне життя» тощо²³, звернемо увагу лише на такий момент. У тлумачному словнику української мови «відновлення» розуміють як набуття попереднього вигляду, стану, а також як надання попереднього вигляду чому-небудь пошкодженому, зіпсованому, зруйнованому, встановлення того, що було ліквідовано²⁴. Таким чином, коли ми говоримо про відновлення засудженого у соціальному статусі повноправного члена суспільства, ми повинні виходити з того, що він до засудження вже перебував у такому стані. Але численні дослідження доводять, що у більшості неповнолітніх, що потрапляють у колонії, взагалі не сформовані просоціальні якості через відсутність соціально визнаних прикладів, немає чітко вираженого соціального статусу тощо, й тому про відновлення будь-яких якостей тут говорити недоцільно²⁵.

Це підтвердило й наше дослідження. Серед засуджених багато дітей не відчували на собі позитивного впливу сім'ї, у них не сформувався міцний духовний стрижень особистості, відсутні й стійкі морально-етичні установки, що наклало відбиток на формування дефектної індивідуальної свідомості та вибір антисуспільної життєвої стратегії. Значною є кількість тих, хто зростав в атмосфері сімейного неблагополуччя, насильства, аморальності, що формувало їх соціальне відчуження, дезадаптацію, вороже сприйняття оточуючого середовища, породжувало різного роду девіації. Неблагополучна родина формує дітей за своїми образом і подобою. Характерними є залучення неповнолітніх до пияцтва, вживання психоактивних речовин, бійки, конфлікти, розбещеність у сім'ї, вчинення злочинів; «пасивний» приклад безкарної антигромадської поведінки, яку підліток сприймає як стереотип звичайної повсякденної, моральної поведінки; виштовхування дітей на вулицю, їх розчарування у батьках, відчуття власної ущербності. І хоча більшість дітей цього не виказували, було зрозуміло, що спроби показати батьків і рідних виключно з позитивної сторони були зумовлені саме відсутністю у них вагомих нормальних відносин. Інакше кажучи, для більшості неповнолітніх, які перебувають у місцях позбавлення волі, антисоціальна поведінка стала наслідком того, що вони не мали можливості засвоїти відповідні норми.

Саме через відсутність у більшості засуджених неповнолітніх необхідних позитивних навичок життя в суспільстві ми вважаємо недоцільним і використання терміна «ресоціалізація» щодо розглядуваної категорії, адже префікс «ре-» якраз і означає повторність, а також визначення цього поняття через категорію «повторна соціалізація». Соціалізація взагалі – процес, завдяки якому індивід набуває знань, цінностей, соціальних навичок і соціальної чуттєвості, які допомагають йому інтегруватись у суспільство і поводитись там адаптивно. Соціалізація – це життєвий досвід. Однак найчастіше цей термін використовується стосовно процесів, завдяки яким дитині навіюються цінності суспільства і його власні соціальні ролі²⁶. Останнє визначення соціалізації має стати ключовим при роботі з неповнолітніми засудженими, оскільки стосовно них процес входження в суспільство навряд чи буде повторним через повну відсутність позитивного соціального досвіду. Водночас соціалізація в умовах позбавлення волі обмежується лише формуванням у засудженого необхідних навичок, якостей, знань та вмінь, оскільки остаточне закріплення неповнолітнього в суспільстві можливе лише після звільнення.

За визначенням, наведеним у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, «формувати» означає «надавати чому-небудь певної форми, вигляду, існування, створювати, надаючи якоїсь структури організації, форми; організовувати, створювати що-небудь». У свою чергу «форма» – це спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз²⁷. Отже, форма – це зовнішнє вираження суті, порядку організації та структури, а формування – діяльність, спрямована на створення цієї структури. Звідси, виникнення у засудженого неповнолітнього соціального досвіду, визнання ним позитивних соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві, виступає бажаним вираженням (формою) внутрішніх змін засудженого, а їх формування означає запровадження та застосування у процесі виконання покарання певного набору явищ, здатних забезпечити зазначені зміни. Інакше кажучи, внаслідок перебування неповнолітнього в умовах позбавлення волі і відповідної роботи персоналу колонії з ним у засудженого повинні сформуватися прагнення та здатність до певної моделі соціальної поведінки. Саме це і стане наріжним каменем у подальшій соціальній адаптації неповнолітніх за умови належного сприяння в цьому та створить умови для виключення випадків рецидиву злочинів з їх боку.

Підбиваючи підсумки всьому вищевикладеному, можемо зробити наступні висновки та узагальнення:

- 1) з урахуванням специфіки такої категорії засуджених, як неповнолітні, доцільно увести у законодавство та практику категорію «соціалізація» замість «ре соціалізація»;
- 2) соціалізація неповнолітніх засуджених в період відбування покарання має визначатися як формування в них норм, ідеалів, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві;
- 3) у період відбування покарання діяльність із забезпечення соціалізації засуджених неповнолітніх має спрямовуватись на формування у них навичок, якостей, знань та вмінь відповідно до певної моделі соціальної поведінки.

¹ Садовникова М. Н. Ресоциализация несовершеннолетних, находящихся в местах лишения свободы / М. Н. Садовникова // Сибирский Юридический Вестник. – 2004. – № 2. – С. 81; Наливайко В. С. Ресоціалізація осіб, звільнених з місць позбавлення волі: терія і практика : навч. посіб. / В. С. Наливайко. – Луцьк : Місійна книжкова фабрика «Християнське життя», 2001. – С. 8.

² Южанин В. Е. Процесс ресоциализации в уголовном судопроизводстве / В. Е. Южанин. – Рязань : Ин-т права и экономики МВД России, 1992. – С. 16.

³ Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії і практики / В. М. Синьов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : КІВС, 1996. – № 1. – С. 19.

⁴ Ягунов Д. Державна пенітенціарна служба України: деякі питання концептуального та термінологічного обґрунтування / Д. Ягунов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ [голов. ред. М. М. Іжа]. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 3 (47). – С. 178.

⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Одиссей, 2005. – С. 8; Організація діяльності спостережних комісій: Положення про спостережні комісії : наук.-практ. комент. / І. С. Яковець. – М. : Penal Reform International, 2006. – С. 32.

⁶ Юридична енциклопедія : в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – С. 296.

⁷ Ващенко Р. В. Організаційно-правові питання ресоціалізації засуджених / Р. П. Ващенко, В. В. Сулицький // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ / редкол.: В. М. Синьов (голов. ред.) та ін. – К. : КІВС, «МП Леся», 2003. – № 8. – С. 30.

⁸ Осауленко О. І. Диференціація та індивідуалізація виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі / О. І. Осауленко // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ / редкол.: В. М. Синьов (голов. ред.) та ін. – К. : КІВС, «МП Леся», 2002. – № 7. – С. 60–61.

⁹ Рыбак М. С. Ресоциализация осужденных к лишению свободы: проблемы теории и практики : дис. ... д-ра юрид. наук / М. С. Рыбак. – Саратов, 2001. – С. 33–34.

¹⁰ Волкова Т. Н. Проблемы отбывания наказания и ресоциализации женщин, осужденных к лишению свободы : дис. ... канд. юрид. наук / Т. Н. Волкова. – М., 1995. – С. 28.

¹¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : моногр. / І. С. Яковець. – Х. : Право, 2013. – С. 341.

¹² Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх : метод. посіб. / [В. М. Вовк, Т. В. Журавель, В. М. Калівошко та ін.]; за заг. ред. Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас. – К. : Версо-04, 2012. – С. 10.

¹³ Караман О. Л. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених у пенітенціарних закладах: визначення поняття / О. Л. Караман // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2011 – № 20. – С. 270–278.

¹⁴ Гусак А. П. Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Гусак. – К., 2010. – 13 с.

¹⁵ Всеукраїнська нарада «З любов'ю та турботою до дітей» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article> – Заголовок з екрана.

¹⁶ Виступ Голови Департаменту Кошиця В. В. на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку партнерства державних органів і громадських організацій у процесі ресоціалізації неповнолітніх правопорушників та дотримання їх прав і законних інтересів при виконанні кримінальних покарань» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/punish/control/uk/publish/article> – Заголовок з екрана.

¹⁷ Ferrante J. Sociology: A Global Perspective. – 8 ed. Cengage Learning, 2012. – P. 99; Kendall, D. Sociology in Our Times. – 9 ed. Cengage Learning, 2012. – P. 115.; Sociology 1000: Intro to Sociology : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ulsu.ca/userfile/file/Sociology%201000.pdf> – Заголовок з екрана.

¹⁸ Sweeney, R. Resocialization : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sweeneyr.faculty.mjc.edu/Resocialization.pdf> – Заголовок з екрана.

¹⁹ Kennedy D.B., Kerber A. Resocialization: An American experiment. – New York: Behavioral Publications, 1973. – P. 39.

²⁰ Stanko S., Gillespie W., Crews A.G Living in prison: a history of the correctional system with an insider's view. – Westport, Greenwood Publishing Group, 2004. – P. 64.

²¹ Cindy R., Philip B. Normalization of a deviant subculture: implications of the movement to resocialize mildly retarded people // Mid-American Review of Sociology, Volume 7, Number 1 (Spring, 1982). – P. 140. (P. 139–170) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/bitstream/1808/4907/1/MARSV7N1NC2.pdf> – Заголовок з екрана.

²² Караман О. Л. Вказана праця. – С. 270–278.

²³ Черненко М. П. Ресоціалізація Державною кримінально-виконавчою службою України засуджених до позбавлення волі / М. П. Черненко // Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. – Х. : Право, 2008. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. – С. 622.

²⁴ Lingvo Online – безкоштовний онлайн-словник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Translate/uk-uk/> – Заголовок з екрана.

²⁵ *Калашник Н. С.* Уточнення понятійного апарату процесу ресоціалізації в соціально-педагогічній роботі з неповнолітніми в пенітенціарній системі України / Н. С. Калашник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.zp.ua> – Заголовок з екрана; *Синьов В. М.* Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / В. М. Синьов, Г. О. Радов, В. І. Кривуша та ін. – К. : МП «Леся», 1997. – 272 с.

²⁶ *Ребер А.* Социализация : [понятие] // Ребер А. Большой толковый психологический словарь : в 2 т. / Артур Ребер ; пер. с англ. Е. Чеботарева. – 2-е изд. – М., 2003. – Т. 2 : П–Я. – С. 379.

²⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – С. 1543–1544.

Резюме

Полях В. Б. Ресоціалізація неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі: поняття та значення.

Розглянуто сучасний стан наукової розробки проблем визначення поняття ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарання у виді позбавлення волі. Визначається, що забезпечити відновлення неповнолітнього засудженого у соціальному статусі повноправного члена суспільства неможливо, оскільки він до засудження не перебував у такому стані. Дослідження доводять, що у більшості неповнолітніх, які потрапляють у колонії, взагалі не сформовані просоціальні якості через відсутність соціально визнаних прикладів, відсутній чітко виражений соціальний статус тощо. Відновити їх неможливо. Тому внаслідок перебування неповнолітнього у умовах позбавлення волі і відповідної роботи персоналу колонії з ним у засудженого повинні лише сформуватися прагнення та здатність до певної моделі соціальної поведінки. Автор доводить, що з урахуванням специфіки такої категорії засуджених, як неповнолітні, доцільно увести у законодавство та практику категорію «соціалізація» замість «ресоціалізація».

Ключові слова: неповнолітні, позбавлення волі, ресоціалізація, соціалізація, виконання кримінальних покарань.

Резюме

Полях В. Б. Ресоциализация несовершеннолетних, осужденных к лишению свободы: понятие и значение.

Рассмотрено современное состояние научной разработки проблем определения понятия ресоциализации несовершеннолетних, осужденных к наказанию в виде лишения свободы. Определяется, что обеспечить восстановление несовершеннолетнего осужденного в социальном статусе полноправного члена общества невозможно, поскольку он в осуждении не находился в таком состоянии. Исследования показывают, что у большинства несовершеннолетних, попадающих в колонии, вообще не сформированы просоциальные качества из-за отсутствия социально признанных примеров, отсутствует четко выраженный социальный статус и т.д. Восстановить их невозможно. Поэтому вследствие пребывания несовершеннолетнего в условиях лишения свободы и соответствующей работы персонала колонии с ним у осужденного должны только сформироваться стремление и способность к определенной модели социального поведения. Автор доказывает, что с учетом специфики такой категории осужденных, как несовершеннолетние, целесообразно ввести в законодательство и практику категорию «социализация» вместо «ресоциализация».

Ключевые слова: несовершеннолетние, лишение свободы, ресоциализация, социализация, выполнение криминальных наказаний.

Summary

Poliakh V. Resocialization juveniles sentenced to imprisonment: the concept and importance.

The current state of scientific research challenges the definition of resocialization of juveniles sentenced to penalties of imprisonment. Determined that a rebound juvenile convicted in the social status of a full member of society can not because he's conviction was not in that state. Studies show that most juveniles enter the colonies formed prosotsialni no money due to lack of socio recognized examples is not clearly defined social status, etc., and it is impossible to recover them. Therefore, due to stay in a juvenile prison conditions and appropriate staff colony with him the prisoner should be formed only desire and ability of a particular model of social behavior. The author argues that specific to this category of prisoners as juveniles, it is advisable to introduce legislation and practice in the category of "socialization" instead of "resocialization".

Key words: minors, imprisonment, resocialization, socialization, execution of criminal penalties.

О. Р. РОМАНИШИН

Олена Романівна Романишин, здобувач Київського університету права НАН України

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання забезпечення належного порядку виконання судових рішень на сьогодні є одним із найбільш проблемних у правозастосуванні. У ч. 5 ст. 124 Конституції України визначено, що «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України»¹. В юридичній науці поширеним є визначення правосуддя як діяльності суду, здійснюваної у формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у встановлених законом процесуальних формах у судових засіданнях за участю сторін та інших учасників процесу й полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини у розглянутій справі шляхом дослідження доказів, що закінчується ухваленням рішення у справі із застосуванням норм відповідного матеріального закону². Таким чином, виконання судового рішення є кінцевим етапом правосуддя та забезпечує реалізацію встановлених у судовому рішенні юридичних фактів.

Гарантії реалізації механізму виконання остаточних судових рішень забезпечується як врегульованими нормами права порядком добровільного або примусового їх виконання (Закон України «Про виконавче провадження», Кримінальний виконавчий кодекс України), так і встановленням юридичної відповідальності, у тому числі кримінальної, за невиконання судових рішень.

Зазначимо, що в законодавстві України про кримінальну відповідальність створена та закріплена система кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень судів усіх юрисдикцій, складовою якої є відповідна система охорони кримінально-правовими засобами порядку виконання судових рішень, постановлених у кримінальному провадженні в порядку Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (КПК 1960 року) та Кримінального процесуального кодексу 2012 року (КПК).

У науці кримінального права питання відповідальності за невиконання судових рішень, в тому числі судових рішень у кримінальному провадженні, були предметом дослідження багатьох науковців, серед яких можна виокремити наукові праці П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, І. А. Вартилицької, П. А. Вороб'я, В. А. Головчука, О. М. Джузи, М. І. Мельника, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка та інших. Проте, дослідження питання визначення системи кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні, не проводилось.

Виходячи з наведеного, метою статті є дослідження повноти та цілісності кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні за допомогою системного підходу, що дасть можливість встановити складові частини такої охорони, системні зв'язки між ними та визначити поняття відповідної системи у статтях Загальної та Особливої частин КК України.

Як зазначає О. В. Кустовська, «будь-який об'єкт (явище, процес) завжди може бути представлений як система. Для того, щоб на початковому етапі пізнання уявити об'єкт як систему, необхідно так чи інакше розчленувати його, виявити, наприклад, просторово відокремлені частини або інші форми розчленування, а потім констатувати існування відносин цих частин у цілісній картині об'єкта»³. У юридичній літературі поняття система визначається як множина пов'язаних між собою елементів, які являють собою певне цілісне утворення⁴; упорядкована певним чином сукупність елементів, взаємопов'язаних між собою і утворюючих деяку цілісну єдність⁵. Тому головним нашим завданням є дослідження на основі застосування системного підходу питань регламентації та застосування кримінально-правових засобів охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

У юридичній літературі наголошується, що системний підхід є конкретним проявом діалектичного методу в тих гносеологічних ситуаціях, коли предметом пізнання виявляються системні об'єкти⁶. На думку О. О. Кваши, «під час аналізу кримінально-правових інститутів доцільно застосовувати системно-структурний підхід, який вирішує дискусію щодо можливості існування безструктурних систем і безсистемних структур, а також відбиває сутність дослідження складних об'єктів, забезпечує його всебічність і повноту»⁷, також О. В. Кустовська наголошує, що «методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних складових. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи»⁸.

На нашу думку, аналіз кримінально-правових норм за критерієм їх приналежності до забезпечення охорони порядку виконання судових рішень, постановлених судами у кримінальному провадженні дає можливість: 1) визначити особливості системного підходу до кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні; 2) визначити та встановити складові елементи цієї системи.